

Lyudmila Pieva

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

Some Peculiarities in Translating Legal Text and Terminology Related to Criminal Proceedings from Spanish to Bulgarian

Abstract: The study is motivated by the growing interest of researchers in legal translation. It deals with the relationship among translation, language and law as the pillars upon which every human society is based. Emphasis is placed on the peculiarities of legalese and the difficulties faced by comparative law studies whose nature is linguistic or cultural rather than legal as the understanding of legal terminology, concepts and institutions presupposes the overcoming of a real barrier to understanding foreign law.

Specific examples of difficulties in the translation of legal terminology in the field of criminal proceedings are analysed.

Людмила Илиева

(България, СУ „Св. Климент Охридски“)

Някои особености при превода на юридически текст и терминология от испански на български в областта на наказателния процес

1. Въведение

Съвсем накратко трябва да отбележа, че това изследване е резултат от близо петнадесетгодишния ми труд в областта на юридическия превод, главно в периода на кандидатстване и присъединяване на България към ЕС, когато в страната ни бе извършена мащабна дейност по хармонизиране на българското законодателство с европейското. Тя се изрази в превод на нормативни текстове от различни европейски езици, в това число и от испански, в реализацията на множество проекти (туининг-проекти) на Европейската комисия в България, в които основен партньор на нашата страна беше Испания. Именно един от тези проекти имаше за задача да се създаде нов Наказателнопроцесуален кодекс на Република България, който бе изработен от български юристи в непрекъснато и тясно взаимодействие с техни испански колеги – съдии, прокурори, университетски преподаватели по право, и приет на 14 октомври 2005 г. от четиридесетото Народно събрание на Република България.¹ Преди това съвместно с Райна Петкова, преводач и журналист в испанската редакция на Радио България, преведохме окончателния текст на НПК на испански език. И тъй като работата ни се изразяваше в писмен и устен превод – до окончателния текст се стигна

---

¹ Обн. ДВ. бр.86 от 28 октомври 2005г.

след повече от година и половина срещи, работни групи, семинари, конференции, където превеждахме устно, така че изводите, които произтичат от това изследване, са проверени първо в практиката. Окончателният вариант на превода бе компетентно редактиран от представителя за този проект на Европейската комисия в България, испанския съдия Хосе Мигел Гарсия Морено, на когото изразявам специалната си благодарност. В такъв смисъл преводът на НПК на испански е официален и може да бъде разглеждан като достатъчно представителен от езикова и правна гледна точка. Трябва да обърнем внимание на факта, че той е насочен главно към читатели от Испания и съобразен с използваната от испанските юристи терминология. Именно на терминологията ще се спрем по-подробно в това изследване.

2. Превод, език и право

Прието е да се смята, че езикът и правото са двата стълба, върху които се крепи всяко човешко общество. Езиковедите установяват съществуването на юридически език, докато философите на правото се заемат с първите сериозни изследвания по този въпрос. Освен това всички практики съзнават значението на думите и стила в изказа и проявите на правото.

В края на XX и в XXI век лингвистиката проявява ясна социална ангажираност, изразяваща се в интерес към правото, което неизбежно води до среща между лингвисти и юристи. Показателно за тези взаимоотношения е мнението на прочутия испански юрист Антонио Ернандес Хил: „За правото езикът е нещо повече от начин на изразяване, това е начин на съществуване. Нормата, предназначена да управлява поведението на хората, е вплътена в словото. Тук точността и яснотата действат не просто като естетически, а като морални ценности. Точността на изказа не е чужда на справедливостта на резултата [...] Правото налага строга дисциплина на езика.”²

С други думи, формата на проява на правото е езикът. Чрез езика се създават закони, разрешават се конфликти, издават се присъди, сключват се договори, пишат се завещания. Езикът служи като инструмент на правото, а правото легитимира властта. Езикът и правото са двата инструмента, които ползват юристите и тези, които имат отношение към правото.

Първата и основна пресечна точка между двете явления, език и право, е фактът, че и в двата случая става въпрос за система от правила. Езикът е система от правила, чрез които в абстрактен и обобщен вид се изразява заобикалящата ни действителност. Той може да бъде ‘вътрешен’ и да изразява мисленето или ‘външен’, изразяващ се чрез говор или писмено. При възникването си всеки език е условен, като условията определят правилата, по които той се изгражда. Веднъж установени обаче, тези правила стават задължителни, защото езикът се основава на тяхното спазване.³ Те, разбира се, подлежат на развитие.

От своя страна правото също е изградено от правила, които регулират отношенията в обществото и спазването им е задължително. Както езикът, така и правото, са нормативни системи.⁴

Изобщо правото може да бъде разглеждано не само като преминаване от език на друг, но и като търсене на допирни точки и общ език в самото него. А според Умберто Еко общият език на хората е именно езикът на правото.

² Цит. по Pasqual Liaño, M. Las peculiaridades del lenguaje jurídico desde la perspectiva del jurista, in: San Ginés Aguilar, P., Ortega Arjonilla, E. Introducción a la traducción jurídica y jurada Granada, Ed. Comares, 1997, p. 11.

³ Вж. Ташев, Р. Теория на тълкуването, С., Сиби, 2001, с. 74 и сл.

⁴ Пак там.

Юридическият език е самостоятелен език, но той съществува на основата на националния, книжовния език, като придобива редица семантични, стилистични, терминологични и други особености, които водят до обособяването му в отделна категория. Голяма част от термините проявяват в юридическия език значение, различно от общоупотребимото, което трябва да бъде изразено в явна форма чрез т.нар. легална дефиниция⁵, както при изкуствените езици.

Три са елементите, които характеризират юридическия език - терминология, синтаксис и организация на дискурса, следвайки частично една от множеството съществуващи класификации, дело на изследователи-теоретици и практики, тъй като тя отговаря на целта на настоящото изследване, а именно чрез прилагане на теоретичните постановки към емпириката да бъдат извлечени практически резултати за превода.⁶ Това означава, че ще се съсредоточим върху някои основни различия между испанския и българския юридически език в областта на терминологията, които биха били от помощ за преводача на юридически текстове.

Въпреки че по думите на Антонио Килис по-голямата част от лексиката на юридическия дискурс принадлежи на общата лексика на езика, във всеки отделен език тя представлява разновидност.⁷ Заедно с нея обаче съществува и същинска юридическа терминология, като голяма част от нея е почерпена от Римското право и е проникнала в испанския под формата на латинизми, наричани още юридически култизми, по два начина – в оригиналния им вид (*status*) или като испанизирани култизми (*estatuto*). В това отношение испанският език като наследник на латинската традиция в правото и в организацията и нравите на обществото е облагодетелстван в сравнение с българския при разбирането на някои термини дори и от неюристи. Същевременно тази особеност придава на испанския юридически език по-старинен и донякъде консервативен вид.

Теоретиците са единодушни, че преводознанието, науката за превода, е дисциплина в помощ на правото.⁸ Оригинално и убедително звучи сравнението между преводознанието и правото и по-конкретно между работата на преводача и тази на съдията – и двамата са изправени пред избор: единият, преводачът, при всеки нов превод, който би могъл да бъде и много отговорен, е изправен пред избора на думи, синоними, конструкции, чиято неправилна употреба е в състояние да изкриви смисъла

---

⁵ Още при първия опит да бъде описан правният език се сблъскваме със значение, различно от общоприетото – в ежедневието език латинският термин *legalis, e* – 1. отнасящ се до закон; 2. съобразен със закона (Латинско-български речник, С., Наука и изкуство, 1971) се употребява главно във второто му значение на „законен“, като освен това означава и „открит“, „явен“ (Български тълковен речник, С., Наука и изкуство, 1976). За редовия гражданин словосъчетанието легален + същ. име – легална дефиниция – звучи непривично и непонятно. За българския юрист „легална дефиниция“ всъщност означава, че едно понятие, един термин са получили своето определение в един нормативен акт. Възможно е едно и също понятие за нуждит на различни закони да има различно съдържание.

⁶ Ortega Arjonilla, E. Doblaz Navarro, M., Paneque Arana, S. Peculiaridades del lenguaje jurídico desde una perspectiva lingüística, in: Introducción a la traducción jurídica y jurada (inglés-español), Granada, Ed. Comares, 1997, p. 25 y ss.

⁷ Calvo Ramos, L. Introducción al estudio del lenguaje administrativo, Madrid, Gredos, 1980, p. 146, цит. по Ortega Arjonilla, E. Peculiaridades del lenguaje jurídico desde una perspectiva lingüística, in: Introducción a la traducción jurídica y jurada (inglés-español), Granada, Ed. Comares, 1997, p. 25 y ss.

⁸ Вж. Mounin, Georges. La linguistique comme science auxiliaire dans les disciplines juridiques, in: Meta, vol. 24, n° 1, 1979, p. 9-17; Gémar, J.-C., Kasirer, N. (dir.) Jurilinguistique: entre langues et droits. Jurilinguistics: Between Law and Language, Montréal, Thémis/Bruylant, 2005; PELAGE, Jacques, La traductologie, science auxiliaire du droit, in: Babilonia, Revista Lusofona de Linguas, Culturas e Tradução, Lisboa, Universidade Lusofona de Humanidades e Tecnologias, n. 2-3, 2005.

и нанесе поражения. По същия начин съдията, изправен пред необходимостта да произнесе присъда, знае, че въпреки съществуването на законовия текст, решаващата преценка е негова. Отговорността е толкова голяма, че често пъти съдията изпитва потребност да се обърне към онова, което са направили други преди него в подобни ситуации, това е и смисълът на юриспруденцията.⁹

Съвременният свят представлява мрежа и комуникация и в него диалогът, дискусиата, обменът на мнения са осигурени от превода. Според белгийския юрист и философ на правото Франсоа Ост, Европа мисли на различни езици, нейният език е преводът и тя би се осакатила политически и културно, ако се подчини на хегемонията на английския, на *глобши*-а като единствено средство за общуване.¹⁰

Съвременното право е белязано от интернационализацията като европейско и международно право, но също и като вътрешно, национално право, в което все по-широко проникват вносни понятия, модели, процедури и институти. Този нов модел на Европа и света налага езикът и правото да бъдат разглеждани в неделима цялост в условията на 'езиково гостоприемство', каквото е преводът.¹¹

Оказва се, че основните методи, използвани от правото – квалификация на деянията, разшифроване на езика на страните, балансирана преценка на интересите – съответстват напълно на методите, присъщи на превода – вникване в проблема, изслушване, разбиране, отговорност.

Главната трудност, с която се сблъскват сравнителните изследвания на правото, не е от юридически, а от езиков и културен характер, тъй като разбирането на правната терминология, понятия и институции предполага преодоляването на истинска бариера пред опознаването на чуждото право.

На първо място това са езиковите, семантични и терминологични разлики. За разлика от останалите науки, които използват обща терминология, в правото юридическата лексика се различава съществено. Тук се допускат и най-големите грешки при превода, например употребата на синоними на термини, които изглеждат еднакви, но всъщност се различават сериозно поради различната правна традиция в страните, от които идват. Класически пример е приравняването в испанския език на термина *ley* – закон - с английската дума *law*. В романската традиция *ley* се ограничава до понятие от позитивното право, т.е. до действащите закони, докато в англосаксонската традиция би означавало по-скоро *Act*, а *law* ще се доближи до континенталното разбиране за 'право'.

Посочените трудности проличават особено много, когато единият от двата езика е по-богат или по-беден, или просто по-различен от другия и решението не може да се намери в речника. Има се предвид не езикът изобщо, а специализираният език в конкретна област, която може да се окаже не достатъчно застъпена в страната, т.е. държавата не поставя акцент върху нея. Подобен пример за България е езикът на административното право (специалната му част), който се развива у нас доста по-късно, отколкото в други европейски страни. Появата на нов начин на управление в отделните сфери и отрасли на обществения живот, на регулаторната функция на държавата, на концесиите, на обществените поръчки и т.н. налага създаването или транспонирането на термини, които в други страни отдавна са част от правния тезаурус.

⁹ Chukwu, U. Plaidoyer pour la part de la jurisprudence en traductologie, META, XXXVI, 4, 1991, p. 562-563.

¹⁰ Ost, François. Traduire. Défense et illustration du multilinguisme, Fayard, Ouvertures, 2009.

¹¹ Пак там.

Подобни са и случаите на несъвпадение в обхвата на значението на термина – такъв е примерът с испанските термини *homicidio* и *asesinato* - ‘убийство’. И в двата случая е налице настъпване на смърт. В единия обаче - *asesinato* – лишаването от живот е предумишлено, планирано, подготвено. В другия случай - *homicidio* –говорим за съзнателно или несъзнателно извършено престъпление, без обаче да има предварителна умисъл, в състояние на афект. Несъзнателно извършеното убийство също води до смърт, но тя би могла да се дължи на злополука, непредпазливост, нехайство.

На български би се превело със словосъчетание – *asesinato* - ‘предумишлено убийство’, *homicidio* – ‘непредумишлено убийство’. Тази разлика е съществена. За юристите тя е още по-важна, защото означава различни (според Наказателния кодекс) престъпни деяния.

Друг въпрос е, че българското наказателно право не използва това словосъчетание. Българският юрист би казал: престъпление по чл. 108 от НК. В рамките на една професионална група този начин на изразяване е нормален и разбираем, но за неюриста това би създавало сериозна трудност.

Изобщо прибързаното сравняване и приравняване на думи от различни езици може да доведе до объркване.

Трудността се увеличава, когато в рамките на едно правно семейство един и същи термин има различно значение в зависимост от контекста – в нашия случай испанско и латиноамериканско право, където въпреки общите корени, развитието е довело до използването на различни термини за едно и също явление в рамките на един език и едно правно сечейство – фигурата на прокурора съществува както в Испания, така и в латиноамериканските държави, но по ред исторически причини в Испания той се нарича *fiscal*, докато в Латинска Америка е запазена латинската дума *procurador* (*procurator*, -*oris*), а *fiscal* се употребява в оригиналното си значение на ‘фискален’, отнасящ се до публичните финанси, като прилагателно.

Могат да бъдат посочени още много примери и те доказват, че методът на сравнението в правото изисква не само владеене на двата езика, но и на особеностите на позитивното право, защото често пъти една и съща дума има различно значение в нормалната употреба и в правото.

Друга трудност при прилагането на сравнителния метод на изследване е преобладаващият светоглед, националните нрави и обичаи, например вероизповеданието – дали държавната система е конфесионална, т.е. дали държавата дава официално признание на една конкретна религия, или неконфесионална, където държавата е отделена от религията и възприема неутрално отношение спрямо всяка проява на религиозна вяра и практика. В областта на наказателната политика това има значение и може да ограничи ползата от сравняването на две правни уредби поради трудна съвместимост между тях, примерно при квалификацията на едно престъпление, която не може да бъде пренасяна механично – същото е валидно и за нови състави на престъпление, въведени в европейските законодателства през последните години, като например напускане на семейството, по-рано непознато като състав на престъпление и зависещо до голяма степен от тълкуването, което ще му бъде дадено в националното право.

2.1. Юридическият превод – начин за разпространение на правото

Юридическият превод е точката, където се срещат юристи, лингвисти и преводачи.

По думите на Енрике Алкарас Варо до голяма степен може да се установи паралел между работата на съдиите и на преводачите: за да се произнесат с определено

решение, съдиите трябва първо да изтълкуват текстовете, на които се основава решението им, а това често съдържа трудности. От своя страна, за да могат да изберат правилния израз на езика на превода, преводачите трябва да изтълкуват значението на лексикалната или синтактичната единица в оригинала в пълния ѝ обхват, т.е. и в двата случая се превежда, макар и с определени методологически различия. Ако използваме терминологията на Р. Якобсон, съдиите извършват вътрешноезиков, а преводачите междуезиков превод.¹² И в двата случая става въпрос за определяне на значението.

Преводът се намира в центъра на съпоставителните изследвания в областта на правото и основателно е разглеждан като своего рода нормативно творчество и начин за разпространение на правото. Някои компаративисти дори обмислят възможността да се направи нова класификация на правните системи въз основа на езикови критерии, което означава правото да минава през филтъра на превода. Това, разбира се, е идея, която е възможна при тясно взаимодействие между преводачи и юристи

Според Родолфо Сако преводът е в служба на познанието. Тоест преводът трябва да служи за запознаване с чуждестранното право или за представяне на собственото право.¹³ В такъв смисъл той е инструмент на сравнителното право, използва се, когато нормативен текст бива внасян или изнасян – такъв е случаят на испанския превод на българския НПК, - той разпространява националното право. Същото важи и за превода на големите системи на съвременното право на различни езици, за двуезичните юридически речници и специализирани юридически списания.

2.2. Юридическа терминология

Изработването на прагматична текстова типология за различните дисциплини, свързани с превода, е абсолютно необходимо за специализирания превод с цел да се изработи преводаческа стратегия. Според Райнер Арнтц е наложително да се познават типовете текст, както и текстолингвистиката, тъй като терминологията и терминографията могат да се развиват само, ако използваният материал съвпада в езиците, обект на изследване, от прагмалингвистична гледна точка.¹⁴

Юридическият термин представлява основа на езика на правото като език за специални цели. Юрислингвистиката разглежда термина като особена лексическа единица, чиято семантична структура съдържа социалнозначима информация. Взаимната връзка и влияние на езиковите и правните характеристики върху юридическия термин разкриват неговата особена социална роля и комуникативно значение. Принципите на изучаване на юридическата терминология, разработени от юрислингвистиката, позволяват да се установи връзка между лингвистичните аспекти на термина и социалните фактори или взаимодействията между език, право и общество, както и ролята на терминологията в професионалната комуникация и нейната социална обусловеност.

Една от трудностите, присъщи на юридическия превод, се състои именно в онова, което Мари Корню нарича „концептуална натовареност на

¹² Якобсон, Р. Общелингвистически аспекти на превода, в: Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике, Москва, Международные отношения, 1978, с. 17.

¹³ Sacco, R. Aperçus historique et philosophique des relations entre droit et traduction, in: Droit de la traduction et traduction du droit, Actes, Poitiers, Dalloz-Sirey, 2011.
<http://upty.univ-poitiers.fr/program/traduction-du-droit-et-droit-de-la-traduction/video/2013/aperçu-historique-et-philosophique-des-relations-entre-droit-et-traduction/index.html>

¹⁴Reiner Arntz "Steps Towards a Translation-Oriented Typology of Technical Texts", Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal, vol. 33, n° 4, 1988, p. 468-471. <http://id.erudit.org/iderudit/001905ar>

понятието/термина”¹⁵. Налага се да се извърши превод от език на друг и от едно право на друго, когато самите правни понятия не съществуват или дадено понятие съществува, но не съответства точно на понятието в другия език.

Всичко това се свежда до работата, предхождаща превода, която предполага главно сравняване, определяне на понятията.¹⁶ От голямо значение тук е приносът на юристите-компаративисти към сравняваната терминология. Техните изследвания могат да бъдат от огромна полза при юридическия превод.

Ще разгледаме по-подробно особеностите на юридическия испански, защото при обратния превод, както представлява испанският вариант на НПК, те имат по-голямо значение за изследването ни. Енрике Алкарас и Браян Хю предлагат класификация на лексикалните единици в юридическия испански според степента на специализираност, като наричат ‘терминология’ съвкупността от термини или думи, присъщи на дадена професия или материя.¹⁷ Различават три вида лексика: *техническа*, *подтехническа* и *общоупотребявана* в правото. Към тези три типа добавят още един, четвърти: неюридически технически термини. Като се има предвид, че съдебните процеси могат да се отнасят до всякаква човешка дейност, лексиката също е много обширна, още повече, че в съвременния свят делата се усложняват, в тях се намесват различни сфери на живота и специалности – медицина, химия, финанси, информатика. Нерядко се налага да се използват оригиналните термини поради липса на такива, напр. *software*, и понякога те се установяват в езика.

В първата група – *технически термини* – спадат думи, използвани главно в света на правото, но също така и общоупотребими, като например ‘ипотека’. Те се характеризират с еднозначност благодарение на точната дефиниция и семантичната си стабилност. Според Е. Алкарас не бива понятието ‘терминология’ да се ограничава само до тази строго специализирана група. Под юридическа терминология би трябвало да се разбира целият технически речник, използван в юридическата професия. В тесен смисъл строго специализираните термини могат да представляват прости единици – *albacea* – ‘изпълнител’, напр. на завещание, *otrosí* – ‘освен това’, ‘също така’, и т.н. – и съставни единици – *lucro cesante* – ‘пропуснати ползи’

Втората група, *полутехническа или подтехническа лексика*, обхваща лексически единици от общоупотребимия език, които са добили нови значения в юридическия език – например *instruir* – ‘разследвам’, ‘вода следствие’, а в общоупотребимия език – ‘образовам’, ‘инструтирам’

Третата група, *общоупотребяваната лексика*, е образувана от думи, които без да губят основното си значение, както в предишната група, спорадично навлизат в специализираната терминология. Те не са технически в същинския смисъл, тъй като запазват началното си значение, но са достатъчно употребявани, за да се впишат в специализираната терминология – *medida cautelar* – ‘мярка за неотклонение’.

Посочените характеристики се отнасят до специализирания дискурс, но в правния свят, особено в съда, се наблюдават и други регистри, като например

---

¹⁵ M. CORNU, « Applications thématiques : terminologie et droit comparé dans le domaine de la culture » in *Droit de la traduction et traduction du droit*, Actes du colloque international, 15 et 16 octobre 2005, Faculté de Droit de Poitiers, à paraître

¹⁶ I. de LAMBERTERIE, « Pratiques de la traduction juridique », in *Droit de la traduction et traduction du droit*, Actes du colloque international, 15 et 16 octobre 2005, Faculté de Droit de Poitiers, à paraître

¹⁷ Alcaraz Varó, E., Hughes, B., op. cit., p. 56 et s.

разговорният и често пъти граматически неправилен език на свидетелите, жаргонът на престъпния свят, тясно специализираният регистър на вещите лица и др.¹⁸

В общи линии резултатите от наблюденията върху юридическата терминология в българския език не се различават коренно от изводите от наблюденията върху испанския. Димитрина Милкова тръгва от общата основа на езика на юридическите актове – общоупотребимия български език. При този преход голяма част от юридическите термини губят първоначалното си смислово съдържание и добиват ново, съвсем различно – добросъвестност, вина, умисъл. При този тип юридически термини промяната в смисъла идва от вписването им в правната материя и от обвързването им с логиката на правното регулиране.¹⁹ От това може да има и някои отрицателни последици, като например неправилната употреба на някои термини поради непознаването им от неспециалиста и търсенето на аналогия с познати думи от всекидневния език – ‘натурален’ акт вместо ‘нотариален’ и т.н.

Друг начин на формиране на българската юридическата терминология е чрез специалната терминология от други науки след съответното им приспособяване – това важи особено за науки като икономика, финанси и т.н. – акции, облигации. И в този случай освен положителният процес на обогатяване на юридическия език, съществува опасност той да бъде ограничен във формирането на общи, фундаментални понятия за изучаваните от правото явления.²⁰

Накрая, немалка част от специфичната юридическа терминология се формира вътре в юридическата наука, следвайки собствената логика на правната регулация. Тук може да се търси и ролята на сравнителното право, което позволява внасяне на термини от една юридическа наука в друга – най-елементарният пример е названието на специалиста по сравнително право – компаративист.

Българската юридическа лексика се обогатява и с чужди думи, като по този въпрос Законът за нормативните актове е категоричен: това може да стане само когато тези думи са се превърнали в трайна съставка на българския език и когато не могат да бъдат заменени с български думи, т.е. нямат аналог в българския език. Такива са класическите заемки от гръцки (политика, демокрация) и латински (конституция, легислатура) произход, в наши дни много от чуждиците са английски – лизинг, ноу-хау и т.н. Не на последно по значение място в резултат на хармонизацията на българското право с европейското законодателство се наблюдава процес на стандартизация, на уеднаквяване на юридическите термини в страните членки.

Може да се каже, че тенденциите както в испанската, така и в българската терминологична система са доста подобни, което има своето обяснение с принадлежността им към едно и също правно семейство и една и съща политическа и икономическа организация – Европейския съюз.

3. Някои терминологични особености на превода в отделните фази на наказателния процес

Към този проблем подхождам с идеята, че в България преобладаващата част от хората, които се занимават с юридически превод, не са юристи, тяхната подготовка обикновено е общофилологическа, а впоследствие са се специализирали в превода на право. Такъв е и моят случай, което ми позволява да обобща въз основа на личния си опит трудностите, пред които се изправя преводачът-филолог, а не юрист.

¹⁸ По този въпрос вж. Илиева, Л. Преводачът и Темида. Функционална характеристика на съдебния превод, Сиела, 2013, с. 84-141.

¹⁹ Милкова, Д. Юридическа техника, София, Сиби, 2002, стр. 260 и сл.

²⁰ Пак там

Преди всичко той трябва да познава най-общо правото като наука и като практика, отделните отрасли на правото и терминологията, характерна за всеки един от тях. Дотук изяснихме, че правото е инструмент, който държавата използва за създаване и прилагане на правила за поведение. Известно е също така, че правото се разделя на отрасли, като всеки от тях решава въпроси на управлението. Така например гражданското право урежда отношенията между физическите лица и тези в стопанската дейност. Наказателното право си поставя за цел чрез налагането на наказание да не допусне за в бъдеще да се повтори престъпното противоправно деяние, което е предизвикало намесата му. При него се налагат наказания, за да не се позволи повторно извършване на престъпления и за да се предупредят другите членове на обществото.

Тук именно е първата трудност, тъй като някои термини съществуват в повечето отрасли на правото, но с различно значение. Само като пример ще посоча възможно най-общия термин 'дело', който на испански се превежда по различен начин: в наказателното право и процес се говори за *causa* и *caso*, докато в гражданското право и процес за *pleito*. За да може да ги употреби правилно, преводачът трябва да знае какво е съдържанието им и каква е разликата между тях.

С тези редове не се опитвам да изнемвам функциите на юриста, комуто се полага да обяснява и тълкува явленията и понятията в правото, а да подпомогна работата на филолога-преводач на юридически текстове, като му спестя трудностите, които сама и с помощта на юристи ми се е налагало да преодолее. Следвам логиката на нещата, така както съм ги откривала в преводаческата си практика.

Първото, с което се сблъсква преводачът при превода на правни текстове, е терминологията. На един начален етап е възможно да не познава тънкостите на синтаксиса и да превежда, като се придържа към оригиналната конструкция, но ако не е запознат с терминологията, мисията му се оказва неосъществима. Затова ще започна с проблемите на терминологията, които естествено възникват с началото на наказателния процес.

Самият наказателен процес може да бъде наречен *Proceso penal* – Наказателен процес и *Procedimiento penal* – буквално Наказателна процедура.

Наказателният процес е съвкупността от последователно развиващи се действия, след които съдебният орган се произнася относно поставения правен спор. Наказателният процес започва след извършването на престъплението и завършва с постановяването на присъдата – осъдителна или оправдателна. Всъщност наказателното право се реализира в наказателния процес, чиято задача е да установи на базата на събраните доказателства дали е извършено престъпление, кой го е извършил и неговата вина, трябва ли да му бъде наложено наказание и какво. Основната цел на наказателния процес е да установи обективната истина относно извършеното престъпление и обстоятелствата, свързани с него.

Наказателната процедура е съвкупността от взаимно свързани действия, осъществявани от разследващия орган, прокуратурата и съдебния орган в изпълнение на задълженията им да наложат установеното от закона наказание. В рамките на тази процедура може да има различни производства. Обикновено се говори за наказателно производство, а не за процедура.

Наказателните производства образуват наказателния процес. В практиката на българските юристи обаче се е наложила по-свободна и равностойна употреба на термините 'наказателен процес' и 'наказателно производство' като взаимозаменими, въпреки разнопорядковата им същност.

3.1. Превод на имена на институции

„За право може да се говори единствено на езика на правото, поради тази проста причина повечето институции и юридически понятия нямат наименование във всекидневния език.”

Филип Маленво

в предговора към „Юридически речник” на Жерар Корню²¹

Преди да говорим за наказателен процес, трябва да познаваме наименованията на органите, които го провеждат, като започнем от имената на институциите.

Трудностите в случая произтичат от това, че юридическият език не е универсален, а е тясно свързан със съответната правна уредба, която е част от културата и традициите на страната. Именно големите разлики между културите и понятийните системи създават основните проблеми на превода. Според Съюзън Шаршевич различното използване терминологията в различните системи (има предвид англосаксонската и европейската), както и различията в общественно-икономическите и политическите структури на страните, степента на съответствие между юридическата терминология от единия език и тази в другия език е ограничена. Когато става въпрос за термини от културата на страната, обикновено в езика на превода няма подходящ еквивалент на лексикалните единици от езика на оригинала. Това е пример за т.нар. нулева еквивалентност, което означава, че празнината в лексикалната система на езика на превода трябва да бъде запълнена от преводача.²²

В настоящия труд следваме посоката от родния език към чуждия, от текста на българския наказателнопроцесуален закон към текста на испански. Много често обаче проблемите възникват при правия превод от испански на български и тъй като те са не по-малко важни за преводаческата практика, често пъти дори по-важни, като се има предвид обемът на работата в двете посоки, разглеждаме проблемите на превода между български и испански изобщо, като изходната база е текстът на НПК, но при необходимост се анализират и проблеми на превода от испански към български.

Първият проблем, с който се сблъсква преводачът на наказателнопроцесуалния закон, е понятието *съдебна власт*. Както вече бе отбелязано (вж. 3.2.1.), органът, ръководещ съдебната власт и отговарящ за назначаването, освобождаването, повишаването и наказването на магистратите в България, е Висшият съдебен съвет (ВСС). По принцип няма особени затруднения с превода на името му чрез калкиране - *Consejo Supremo Judicial*. Това е един от възможните варианти, но има и други – да се преведе името на институцията съобразно функцията, която тя би изпълнявала в съответната страна на превода, независимо, че там съществува подобна институция под друго име. Такава възможност е преводът: *Consejo Supremo de la Judicatura- Judicatura* в Испания е общото название на съдийската професионална общност. Такъв превод понякога се среща, той звучи добре, по испански, но не отговаря на същността на Висшия съдебен съвет в България, който се състои от съдии, прокурори, следователи и адвокати. Аналогичен орган в Испания е Генералният съвет на съдебната власт (*Consejo General del Poder Judicial*), но той обхваща само съдии и магистрати (по испанската съдебна система), тъй като прокуратурата в Испания е извън съдебната власт. С други думи, независимо от близостта между органите, а също и между названията им, правилно е при превода да се използва калкиране. Същото важи и за

²¹ Vocabulaire juridique / Association Henri Capitant ; publié sous la direction de Gérard Cornu ; [avant-propos de Philippe Malinvaud]. Paris, Presses universitaires de France, 2011.

²² Sarcevic, S., Translation of culture-bound terms in laws, in: *Multilingua*, . 1985, (4)3:127-133.

правия превод към български на аналогичния испански орган – Генерален съвет на съдебната власт.

Следващ проблем в структурата на съдебната е власт е самото наименование на правораздавателния орган. В България това е общата дума ‘съд’, ‘съдилище’, ‘съдилища’. Конституцията на Република България в чл. 119 (1) казва, че правораздаването се осъществява от Върховния касационен съд, Върховния административен съд, апелативни, окръжни, военни и районни съдилища. Следва се низходяща йерархия и в превода отново се прибягва до калка – *Tribunal Supremo de Casación, Tribunal Supremo Administrativo, Tribunales de Apelación, Provinciales, Militares y Distritales*.

Проблемът, който възниква тук е свързан не толкова с наименованието на съдебната институция, колкото с някогашното административно деление на страната и произтичащите от него съставни наименования на институциите – например окръг. Трябва да се знае, че съдебен район и административно-териториална единица са две различни неща, те не съвпадат нито по значение, нито чисто физически по териториален обхват (макар и в голяма степен такова съвпадение да е възможно). Определящата дума обаче е останала същата – окръжен и районен. Проблемът съвсем не е нов и възниква винаги, когато се стигне до превод на административно-териториалната организация на една страна – много редки са случаите на съвпадение на наименованията на отделните единици. За испаноговорещите страни този проблем е особено актуален, тъй като там се среща голямо ранообразие от термини – освен автономните общности и провинциите в Испания, които налагат една специфична терминология, в Латинска Америка съществуват провинции, департаменти, щати и пр. Как би трябвало да се подходи, когато един език се говори в толкова много държави с различна организация? Очевидно е, че преводът трябва да бъде ориентиран към реципиента. В случая НПК е предназначен за испански читатели и по тази причина в превода е търсена максимална близост до испанската организация в насока установяване на юридическа еквивалентност.

Наказателни дела, подсъдни на <i>районния съд</i> и на <i>окръжния съд</i> като първа инстанция	<i>Causas penales de la competencia del tribunal de distrito y del tribunal provincial en primera instancia</i>
Чл. 35. (1) На районния съд са подсъдни всички наказателни дела освен подсъдните на <i>окръжния съд</i> .	Art. 35. (1) Serán de la competencia del <i>tribunal de distrito</i> todas las causas penales salvo las que fueren de la competencia del <i>tribunal provincial</i> .

В Испания не съществува *distrito* като съдебен район (терминът там е *partido judicial* или *demarcación judicial*), оттук и липсата на ‘районен орган’. Затова по пътя на логиката и в търсене на максимална близост до българската съдебна система, което обаче да не звучи прекалено екзотично, а познато за испанския читател, се стига до калката *tribunal de distrito (distrital)* и *tribunal provincial (de provincia)*. Такъв превод предполага допълнителни обяснения за неосведомения читател и нормалното би било да се придружава от бележки. В конкретния случай не е подходено така, вероятно защото се предполага, че адресат на този превод са юристи, запознати със съдебната организация по принцип.

Тук възниква друг проблем, свързан също и с правия превод от испански на български – съществуването на два термина *Tribunal* и *Corte*, означаващи ‘съд’.

Както вече бе отбелязано, юридическият превод винаги е освен междуезиково, и межкултурно изследване. Преводачът на юридически текстове, повече от всеки друг, е и изследовател, тъй като самото естество на работата му налага предварително съпоставително изследване на правните системи на двата езика, с които борави. За преводача с испански задачата се усложнява поради многообразието на страните, в които се говори испански. Исторически те формират правните си системи под силното влияние на кастилското право, като приемат много институции от средновековната правна система на Испания, но в Латинска Америка тя съжителства с местното, индианско право и също търпи обратното влияние. Съвременните правни системи на латиноамериканските републики притежават в голяма степен белезите на модерното право и в някои области на юридическата действителност те дори изпреварват Испания – конкретен пример е наказателният процес, върху който се базира това изследване. С други думи правото също се развива, появяват се нови отрасли и дисциплини с нова терминология, която преводачът е длъжен да познава. За наказателното право и процес това е особено важно поради появата на нови форми на престъпност и нови начини за противодействие, включително и създаването на нова институция, каквато е Международният наказателен съд, уреден с Римския статут. Тези особености на преводаческата дейност надхвърлят границите на лингвистиката и в голяма степен доближават работата на преводача до тази на компаративиста, анализатора, социолога.

Известно е, че френският конституционализъм оказва решаващо влияние върху движенията за независимост на Латинска Америка, заедно с испанската конституция от 1812 г., и тъй като езикът и идеите са неразделни, именно френският език обогатява политическия речник на Европа през XVIII и XIX век, което от своя страна определя и обществено-правната терминология в Латинска Америка – пример за това е несравнимо по-голямата употреба на термина *Corte Suprema* за сметка на испанския термин *Tribunal Supremo* (фактически само Куба и Венецуела имат *Tribunal Supremo*, останалите латиноамерикански държави запазват наименованието *Tribunal* за съдилища от по-нисък ранг, а за Върховен съд използват *Corte Suprema* или *Suprema Corte*). Родовото наименование на органите, съставляващи съдебната власт, обикновено е *Cortes*.

Като любопитна подробност може да се отбележи, че терминологията, създадена във връзка с международното правосъдие, предпочита термина *Tribunal*, вероятно за да разграничи създадените по конкретен повод органи от постоянните съдебни органи. ООН, под чиято егида е създаден Международният наказателен съд, използва термина *Corte* - *Corte Internacional de Justicia*, може би още една причина да се избегне съпадението в названията с *Tribunal Internacional de Justicia*. Впрочем подобно разграничение между съдебни органи с постоянен характер и съставени от съдии и временни органи, съставени от непрофесионални съдии - *courts* и *tribunals*, съществува и в англосаксонското право, така че обяснение може да се търси и в тази насока. Оказва се обаче, че в немалко документи името на Международния наказателен съд на испански се превежда като *Corte*, което в известна степен обезмисля горните аргументи и навежда на мисълта за произволна употреба. Конкретно в Испания обяснението е друго – *Cortes Generales* (превеждано на български не много уместно и винаги с неправилно ударение на втората сричка ‘Генерални кортеси’) е общото название на двете камари в испанския парламент, поради което и е основателна разликата в терминологията между *Tribunal* и *Corte*.

Това веднага ни води към следващия проблем от общ характер – общото название на съдилищата от по-нисък ранг в Испания, където винаги се употребява

двойката термини *Juzgados y Tribunales*. Разликата между тях се състои в това, че *Juzgado* е първоинстанционен съд, едноличен орган, в който съдията взема самостоятелно решението си, докато *Tribunal* е колективен орган от по-висока инстанция, често пъти е наричан *Tribunal de Justicia* (буквално ‘Съд за правосъдие’), това е и наименованието, възприето в Европейската съдебна система - *Tribunal de Justicia de la Unión Europea*. Интересно е да се отбележи също, че дълго време в България първата съдебна инстанция се нарича ‘мирови съд’. Впоследствие тези съдилища са наречени районни.

Така че при превода на двойката *Juzgados y Tribunales* преводачът има две възможности – да използва обобщен превод ‘съдилища’, което е и най-често прилагания похват, или да прибегне до обяснителен превод – ‘еднолични и колективни правораздавателни органи’. В зависимост от комуникативната насоченост на текста – дали е предназначен за специалисти или за широка публика - може да се използва обобщеният превод, като в началото под линия се даде обяснение. В устния превод обаче се предпочита главно обобщеният еквивалент ‘съдилища’.

Заедно с това специален интерес представлява следващото ниво на организация на съдебната система в Испания - съдилищата на провинциално и национално равнище – *Audiencias Provinciales* и *Audiencia Nacional*. Терминът е свършено необичаен и има своята история - произлиза от латински - *audire*, което означава ‘чувам’, ‘слушам’. Това първоначално значение на слухово възприятие днес не се използва, а се разбира като съвкупност от слушатели, аудитория.

Кралската Аудиенсия, наричана просто Аудиенсия, е върховният съдебен орган в Кастиля, създаден през XIV век. Съдиите се наричат *oidores* (буквално ‘слушатели’, ‘изслушвачи’, от задължението им да изслушват страните особено във фазата на защитните речи). Фактически тези *oidores* съставят новия орган *audiencia*, представител на краля на Кастиля.

Кралските аудиенсии имат председател и непостоянен брой членове съдии. Те са единствените за времето си органи с изключително правораздавателна функция, съдилища. В Латинска Америка са пренесени заедно с цялата испанска административна система и по онова време са върховни съдилища, занимават се с всякакви дела без църковни.

Преводът на името на тези съдилища представлява сериозна трудност включително и поради историческата си натовареност и необичайно звучене. Биха могли да бъдат възприети като *културни заемки* – Провинциална и Национална аудиенсия, но фонетичната близост с ‘аудиенция’ би възпрепятствала правилното възприемане на термина. Още повече, че докато за провинциалния орган колебанията биха били по-малко, за т.нар. Национална аудиенсия нещата стоят различно. Този орган в Испания е сравнително нов и създаден с юрисдикция за цялата страна, за да гледа особено тежки престъпления, свързани с тероризъм, корупция, наркотрафик и др. (има се предвид наказателното отделение). Поради тези негови специални функции калката ‘Национален съд’ е неуместна, тъй като е лишена от смисъл – не става ясно с какво се занимава, и е за препоръчване *описателен превод* на името като ‘Национален съд за особено тежки престъпления’. По аналогия същият принцип би трябвало да се приложи и към по-ниското равнище – Провинциален съд, което по структура напомня Окръжен съд и не звучи необичайно. Когато преди няколко години разсъждавах върху превода на този термин, в България все още не съществуваше Специализиран съд, сега проблемът е решен, но включвам тези бележки, защото предполагам, че биха били интересни за изследователите на превода.

Наименованието на съдебния орган на ниво Автономна общност – *Tribunal Superior de Justicia* – би могло да се запази като калка с пояснение – Висше автономно съдилище или Висше съдилище на автономната общност.

3.2. Терминът ‘престъпление’ и преводът му на испански

Тук е мястото да отбележим и употребата на ключовото в наказателното право и процес понятие ‘престъпление’. На испански съществуват два термина *crimen* и *delito*. Наказателнопроцесуалният кодекс въвежда този термин още в началото:

<p>Задачи на Наказателнопроцесуалния кодекс</p> <p>Чл. 1. (1) Наказателнопроцесуалният кодекс определя реда, по който се извършва наказателното производство, за да се осигури разкриване на <i>престъпленията</i>, разобличаване на виновните и правилно прилагане на закона.</p>	<p>Objeto del Código Procesal Penal</p> <p>Art. 1. (1) El Código Procesal Penal determinará el orden según el cual se realizará el procedimiento penal con el fin de garantizar el descubrimiento de los <i>delitos</i>, la determinación de los culpables y la aplicación correcta de la ley.</p>
--	--

Навсякъде в текста на испански е използван терминът *delito*, което налага да обясним разликата в употребата на два привидно равностойни термина.

Думата *delito* (от латински *delictum* - простъпка, правонарушение) означава това, което законодателят преценява като тежко нарушение и винаги е преследвано от държавата чрез прокуратурата като неин представител.

Думата *crimen* (от латински *crimen*, *-inis* – обвинение; предмет на обвинение; престъпление) означава тежко нарушение против обществото (убийство, изнасилване, геноцид).

Тоест, *delito* е родовото понятие, винаги определено от закона, а *crimen* е по-тежкото престъпление, което обществото определя като такова.

Исторически от римското право *crimen* е престъпление на публичното право и е преследвано от самата държава по пътя на публичното обвинение пред специални наказателни съдилища. Свързано е с публичноправно наказание.

Delito е частноправно нарушение, преследвано винаги от частните лица по реда на гражданския процес и свързано с частноправна санкция, обикновено глоба. Трябва да се знае, че и днес калката ‘деликт’ се използва в гражданското право.

Думата *crimen*, която се използва в наказателните текстове от предишните векове, притежава емоционален заряд, какъвто няма в по-специализирания термин *delito*. В международните наказателни текстове като Римския статут вероятно под влияние на английския се използва терминът *crimen*.

Тези обяснения са необходими за преводача, за да избегне смесването на двата термина, към което е склонен, воден от речниковите съответствия. В наказателния процес се говори единствено за *delito*.

3.3 Някои особености на терминологията в досъдебното производство

Както вече бе споменато, наказателният процес се състои от две фази: досъдебно производство и съдебно производство.

Установената и общоприета терминология е: *fase previa al juicio oral* (доста по рядко, но все пак употребявано - *investigación/procedimiento previo/a al juicio oral*) и *juicio oral*, т.е. устната част на делото, проведена от състава на съда

Очевидно преводът се различава съществено от оригиналното звучене с описателния си и обяснителен характер – ‘фаза, предшестваща съдебното заседание’, като е възможно обяснението да се подсили от ‘разследване, предшестващо съдебното заседание’, както и от трансформираната лексикално-синтактична калка ‘производство, предшестващо съдебното заседание’. В случая, разбира се, говорим чисто теоретично, защото в никакъв случай не става въпрос за калкиране от български на испански, това е характерната за испанския процес терминология, която ясно проличава в паралелните текстове.

Интерес за превода представляват и задължителните участници по дела от общ характер в споменатата досъдебна фаза – прокурор, разследващ орган, обвиняем, защитник (чл. 94, ал. 1 от НПК и др. норми на НПК).

Фигурата на прокурора принципно не предизвиква колебание, защото функциите му в българската и в испанската правна система са еднакви - държавен обвинител в съдебен процес. Както вече бе отбелязано (с. 79), трудността идва от различието в термина, използван в Испания – *fiscal* - и в някои страни на Латинска Америка – *procurador (fiscal)*. По начало в испанския език терминът *fiscal* като прилагателно има много значения – първоначалното е ‘свързан с хазната, с държавното съкровище, с данъците, фискален’ и в такъв смисъл се употребява широко, например ‘фискален натиск’ или ‘данъчни (фискални) облекчения’. Думата произхожда от латински - *fiscu(m)*, както древните римляни са наричали кошницата, в която събирали парите за данъци, плащани директно. Оттук и терминът *confiscar* като производно от *fiscal* – ‘прехвърлям в държавното съкровище онова, което по-рано е принадлежало на частно лице, хвърлям в кошницата на държавата’, и до ден днешен в църквите се събират помощи по този директен начин.²³ Вероятно по аналогия значението на глагола *fiscalizar* – ‘контролирам изпълнението на задълженията, инспектирам, надзиравам’ – се разширява и обхваща и дейността на държавния обвинител, който ‘контролира’, ‘следи’, ‘надзирава’ действията на други хора.

От своя страна терминът *procurador* (от латински *procurator, -oris* - ‘управител’) също има своята история – през Средновековието в управлението на общините съществува фигурата *procurador síndico general* – служител, чиято задача е да защитава интересите на населението и да отправя оплакване до краля, когато те бъдат засегнати. Изразът *procurar justicia* означава ‘гарантирам прилагането на закона’. Известно е, че след откриването и завоюването на Америка през XV век Испания пренася и прилага там своето, т.е. кастилското, право, което се обогатява от местното индианско право. В такава насока вероятно трябва да търсим обяснението на запазването на употребата на термина *procurador* със значението на ‘прокурор’, ‘защитник’, като пълната, макар и не много употребявана форма е *procurador fiscal*.

За преводача тази разлика е съществена, тъй като лесно може да доведе до объркване поради употребата в Испания на термина *procurador* с друго значение - това е дипломиран юрист, който представлява процесуално клиента си в съда, приема съобщения и уведомления от негово име, като по този начин му спестява необходимостта да се явява непрекъснато в съда, той е специализиран в областта на процеса, работи в тясна връзка с адвоката и е своего рода гарант за равнопоставеността на страните в процеса, нещо като *адвокат-пълномоощник*. Такава фигура в българската процесуална система липсва, затова и преводът задължително изисква обяснение.

²³ Вж. Diccionario del origen de las palabras http://www.esacademic.com/dic.nsf/sp_sp_origen/221/fiscal

За разлика от прокурора, който участва както в досъдебното производство – като ръководно решаващ субект, така и в съдебна фаза като страна по обвинението, разследващите органи са субекти, характерни само за досъдебната фаза на процеса .

В българската процесуална система отсъства фигурата на съдия-следователя – *juez de instrucción*. Преводът не съдържа особена трудност сам по себе си, ако не се налага навлизане в същността и функциите на тази фигура. За разлика от България, в Испания разследването се води от съдия-следовател, компетентен да образува наказателното производство, той действа на принципа на служебното начало или когато бъде сезиран със сигнал или съобщение за извършено престъпление, той възлага на полицията действия по разследването, като указанията му са задължителни (вж. т. 3.5). Чрез буквален превод – калкиране – терминът е навлязъл в българския език и под формата на ‘съдия по разследването’ и е напълно разбираем, независимо че няма съответствие в българския наказателен процес, където разследването се извършва от следователи и дознатели. Всъщност реалната трудност се появява при обратния превод от български на испански. Според действащия НПК – основа на този труд - разследващите органи са следователи и дознатели.

Следователите са служители на националната следствена служба или на военно окръжните прокуратури. Те се назначават от Висшия съдебен съвет, също както съдиите и прокурорите, т.е. те са магистрати. Занимават се с разследване на определени престъпления - престъпления от общ характер; престъпления, извършени от лица с имунитет, членове на Министерския съвет или от държавни служители в Министерството на вътрешните работи; престъпления, извършени в чужбина (чл. 194.1 НПК).

В останалите случаи разследването се извършва от дознатели. Те са служители на Министерството на вътрешните работи, назначават се от министъра или са служители на Министерството на отбраната, когато са военни и се назначават от министъра на отбраната.

Тези различия в двете системи налагат да се търси функционална еквивалентност, която може да бъде постигната чрез описателен превод, допълвайки понятието ‘разследващ’ с характеристиката ‘магистрат’ или ‘полицай’ – *magistrado investigador* и *investigador policial*. Вероятно с цел уеднаквяване на българската терминология с европейската се използва и понятието ‘разследващ полицай’- *policia investigador*, така че еквивалентът на испански се оказва абсолютно точен. В правото подобни явления не са рядкост, особено когато две правни системи реципират право от един и същи източник – такъв е случаят с българския Търговски закон и испанския Търговски кодекс, чийто първоизточник е германското търговско право.

Определен проблем за превода представляват термините, обозначаващи повода за образуване на предварително производство (следствено дело). Разпоредбите на НПК свързват поставянето на началото на наказателното производство с наличието на две предпоставки: законен повод и достатъчно данни за извършено престъпление (чл. 207.1 НПК). Най-често срещаният законен повод е съобщението до разследващите органи за извършено престъпление. Извън законовите текстове в практиката се употребява и терминът ‘сигнал’, а също и ‘заявление’. В полицейското разследване се говори за ‘заявителски материал’. Всеки един от тези термини може да бъде преведен буквално, с което смисълът няма да се изкриви, но явлението съществува и в испанския наказателен процес и се изчерпва с една дума – *denuncia* – актът, с който разследващият орган се известява писмено или устно за извършено нарушение на закона с цел той да

предприеме действия за разкриването и наказването му. В случая се наблюдава установяването на юридическа еквивалентност.

Когато разследващият орган реши, че е събрал достатъчно доказателства за виновността на определено лице в извършване на престъпление от общ характер, той докладва на прокурора и след този доклад изготвя постановление за привличане на обвиняем (чл. 219.1 НПК). Тук се появява едно сериозно терминологично разминаване между българския и испанския процесуален език. Докато в частта за досъдебното производство в българския процесуален закон се използва само термина ‘обвиняем’, на испански термините са различни в зависимост от характера на производството – когато производството е съкратено (според испанския Закон за наказателното съдопроизводство, чл. 775, предвижда се наказание под девет години лишаване от свобода или друго), се говори за *imputado*, а ако производството е от общ характер, т.е. предвижда се наказание над девет години лишаване от свобода (чл. 384), се използва терминът *procesado*. На български и в двата случая говорим за ‘обвиняем’.

След приключване на разследването и повдигане на обвинение с обвинителен акт, в междинната фаза на подготовка на съдебното производство, се въвежда терминът *acusado* - ‘обвиняем’ на български. В разговорния испански език често термините *imputado* и *acusado* се използват като синоними, но за юриста разликата е съществена – *imputado* или *procesado* е лице, което се разследва, подследствен, а *acusado* е лицето, срещу което разследването е приключило и ще бъде или няма да бъде изправено пред съда. Като, разбира се, не забравяме, че колкото и разследвано и обвиняемо да е било едно лице, то продължава да се смята за невинно до произнасяне на присъдата.

В българския юридически език терминът ‘обвиняем’ е родов (Чл. 54. *Обвиняем е лицето, което е привлечено в това качество при условията и по реда, предвидени в този кодекс*), докато видови са термините ‘подследствен’, в досъдебната фаза и повече в практиката, и ‘подсъдим’ – почти навсякъде в съдебната фаза.

В превода на испански на НПК това разграничение основно е спазено - ‘обвиняем’ се превежда като *imputado*, а ‘подсъдим’ като *acusado*. Понякога все пак се наблюдава и смесване, което показва, че при преминаването от една правна система в друга невинаги може и трябва да се прилагат строго установени критерии. Очевидно за специалиста носител на езика контекстът е достатъчен, за да си позволи отклонение от веднъж установеното съответствие. За преводача обаче подобна волност не е допустима, тъй като рискува с един неточен превод да предизвика нежелани последици.

3.4 Някои особености на терминологията в съдебното производство

Ще се спрем само на някои от ключовите термини в тази фаза на процеса.

Преди всичко това е фигурата на жертвата или пострадалия. Испаноезичните законодателства правят разлика между *víctima* (‘жертва’), *ofendido* (буквално ‘обиден’, ‘пострадал’) и *perjudicado* (‘пострадал’, ‘засегнат’). Често първите две са приемани за синоними, независимо че специалистите правят разлика между тях – най-общо *víctima* (‘жертва’) е пряко пострадалият от престъплението, докато *ofendido* е косвено пострадалият. *Ofendido* и *perjudicado* са по-обща термини, като от своя страна *ofendido* обхваща и *perjudicado*²⁴. В законите на отделните испаноговорящи страни се проявява предпочитание към някои от тези термини, конкретно в Испания в Закона за наказателното съдопроизводство се говори основно за *ofendido*, но присъства и

²⁴ Вж.

http://www.juntadeandalucia.es/export/drupaljda/Violencia_Genero_Ficheros_modulo_orden_jurxdico_v.g..pdf

терминът *víctima*, когато се отнася за домашно насилие или защита на правата на жертвата.

Българският НПК използва само термина ‘пострадал’. Съвсем логично и при превода в частта, отнасяща се до мерките за неотклонение, е използван терминът *víctima* - ‘жертва’, докато в останалия текст на кодекса еквивалентът е *ofendido*. Явно е, че в подобни случаи повече отвсякога преводачът ще трябва да се съобрази с реципиента, с евентуалния читател на текста, и в зависимост от това да избере употребявания в съответната страна термин.

Особеност на терминологията в тази фаза на процеса е и самото название на съдебното производство – *juicio oral*, устната част на делото, провеждана от състава на съда, съдебното заседание. Тук отново се прибегва до търсене на юридическа еквивалентност, независимо че буквалният превод *procedimiento o fase judicial* за един юрист е разбираем – изискването за максимална точност при превода на терминология налага избора на функционалния еквивалент.

В пряка връзка с посоченото по-горе е и изразът ‘състав на съда’, привидно елементарен, но представляващ определена трудност за преводача поради липсата на фиксиран термин или израз в испанския. Преводът е описателен, съобразен с контекста – *el tribunal* - ‘съдът’; *la sala* - ‘отделението’, ‘колегията’; *los miembros de la sala* - ‘членовете на отделението/колегията’; *un tribunal integrado por ... (3) ... jueces* - ‘съд, съставен от ... (3) ... съдии.’ Прави впечатление по-голямата свобода, с която испанският юрист работи с терминологията. За преводача българин, извършващ обратен превод, това е проблем – той не е носител на езика, поради което сам си налага ограничението да използва предимно установени и проверени термини, трудно би могъл да си позволи да експериментира в чуждия език. Същевременно за него и езикът на правото е чужд, както българският, така и испанският, и това го принуждава да се придържа към клишето, за което е сигурен, че ще бъде разбрано.

Централен момент в съдебната фаза е производството пред първа инстанция, където се разглежда и решава съществото на делото и се фокусират както предхождащите, така и последващите стадии, а именно: даване ход на делото; съдебно следствие; съдебни прения; последна дума на подсъдимия; постановяване на присъдата.

Следват втора (въззивна) инстанция, касационна инстанция и привеждане в изпълнение на влязлата в сила присъда, както и възможност за възобновяване на процеса. Не всички от тези стадии са задължителни, но абсолютно всички съдържат преводачески проблеми.

Ще се спра на едни специфичен момент, който може да бъде разгледан от множество гледни точки - последната дума на подсъдимия и производния по аналогия израз ‘последна реплика’. Той представлява интерес поради асиметричното му присъствие в двата езика.

В българския НПК правото на последна дума е споменато два пъти – в частта, посветена на правата на обвиняемия (чл. 55.2 - Подсъдимият има право и на последна дума), но без подробности, и при съдебното заседание (чл. 297 - Осигуряване на подсъдимия на последна дума

Чл. 297. (1) След завършване на съдебните прения председателят дава на подсъдимия последна дума.)

Формулировката е суха и лаконична, както подобава на такъв тип текст. Имаме обаче основания да смятаме, че в българското общество на този акт исторически винаги се е придавало особено значение - освен в закона той присъства и в историята и в

художествената литература, киното, театъра, поезията.²⁵ Тоест става въпрос за една трайно установена в българския език и литература метафора. Законодателят обаче се изразява крайно лаконично.

От направеното проучване в съвременния испански език (публикации, блогове, въпроси и отговори в интернет форуми) се оказва, че изразът 'да имаш последната дума' се свързва основно с властта, възприема се в значението 'да упражняваш власт, да се бориш за властта', не бе забелязан емоционален момент. Прави впечатление обаче, че в испанския закон това право на подсъдимия е описано значително по-подробно, отколкото в българския, включително и в частта, отнасяща се до юридическите лица:

Artículo 786 bis. 1. Cuando el acusado sea una persona jurídica, ésta podrá estar representada para un mejor ejercicio del derecho de defensa por una persona que especialmente designe, debiendo ocupar en la Sala el lugar reservado a los acusados. Dicha persona podrá declarar en nombre de la persona jurídica si se hubiera propuesto y admitido esa prueba, sin perjuicio del derecho a guardar silencio, a no declarar contra sí mismo y a no confesarse culpable, así como ejercer el derecho a la última palabra al finalizar el acto del juicio.²⁶

Парадоксът е, че в Испания текстът за последната дума на обвиняемия (чл. 739) е предмет на обсъждане, има няколко решения на КС по същия повод²⁷, от които проличава, че значението, което се влага в този израз е 'имам право на последна дума, в която мога да помоля съда за справедливост, милост, снизхождение или да покажа разкаяние, в случай че признавам за извършеното престъпление'. Извън написаното в мотивите на Конституционния съд на Испания, не можем да посочим примери от други области на живота, от които да проличи голяма емоционална натовареност на този израз. Без хипотезата да е подплатена с конкретни доказателства, остава усещането, че емоционалното му присъствие в испанското и в българското общество не съвпада.

В НПК в частта за съдебното производство се наблюдава синтактичен паралелизъм – последна реплика (чл. 295) – последна дума (чл. 297). Интересното е, че в испанския превод след извършени трансформации този паралелизъм е пълнен, независимо че липсва в българското наименование на съответния член - *Derecho a la réplica - Derecho (del acusado) a la última palabra*, докато в българския текст заглавието на чл. 297. (1) е 'Осигуряване на подсъдимия на последна дума'. При превода е предпочетено да се прибегне до съкращаване, вероятно с цел симетрия, като до известна степен е променена гледната точка, акцентът е преместен от задължението на съда да осигури правото на последна дума към констатирането на факта.

²⁵ Известно е описанието на една сцена от Учредителното народно събрание, според която, след като открива заседанията, княз Дондуков се оттегля с думите: „Последната и решителна дума принадлежи Вам и единствено Вам”. Освен от историята множество примери могат да бъдат дадени и от поезията, при това съвременна: „Дори да ми сложат въжето, последната дума ще бъде: "Да пием за всички жени, Сганарел!" Ивайло Диманов, „Песничка на Дон Жуан”.

²⁶ 1. Когато обвиняемият е юридическо лице, за да се гарантира правото му на защита, то може да бъде представено от лице, което специално посочи и което заема в съдебната зала мястото за обвиняемите. Това лице може да дава показания от името на юридическото лице, ако доказателството е било представено и прието, без да се засяга правото му да запази мълчание, да не дава показания срещу самия себе си и да не се признава за виновен, така както и правото му на последна дума в края на съдебното заседание.

²⁷ Вж. Rives Seva, A.P. El derecho a la última palabra : el artículo 739 LECrim, in: Noticias Jurídicas, junio, 2000.

Терминът ‘реплика’ в испанския закон изобщо липсва. Очевидно в българския текст е използван като чуждица, синоним на ‘отговор’, ‘възражение’, всъщност се определя като ‘възражение на възражението’, значение, дадено му още от римските юристи. В испанския се определя също като *impugnación de las excepciones*. Той не е синоним на ‘последна дума’. Затова и в НПК двата термина се появяват в два различни раздела. Репликата се отнася до съдебните прения, където всяка страна може да възрази на възраженията и доводите на другата страна, след което защитникът и подсъдимият имат право на последна реплика, т.е. на ‘последно възражение на възраженията’. След завършване на съдебните прения председателят на съда дава на подсъдимия последна дума, където той може да каже всичко. Терминът е различен по значение от ‘реплика’, но синтактичният паралелизъм е очевиден и смисловата натовареност се пренася и върху правото на реплика. Интересното е, че точно тук въпреки възможността да се направи дословен и верен превод, какъвто бе първоначалният вариант, редакторът е предпочел да избегне паралелизма: *право на последна реплика* е преведено като *derecho a la réplica en último lugar* - ‘право на реплика най-накрая, на последно място’, т.е. емоционалният момент липсва, още повече, че двата израза се намират почти в съседство – чл. 295.2 и чл. 297.1, макар и в различни раздели. Това е един от малкото примери, при които може да се каже, че при абсолютно правилен превод, при постигната юридическа еквивалентност не е постигната (а вероятно не е и търсена) функционалната еквивалентност – ефектът у реципиента не е идентичен с този на читателя на оригинала. Това е също така пример, че в специализирания текст функционалната еквивалентност може и да не е задължителна, но така или иначе налице е донякъде субективен момент, в който може да се търси неанонимното присъствие на преводача. В конкретния случай субективният елемент е още по-силен, тъй като говорим за влияние на синтактичния паралелизъм и евентуалното внушение, произтичащо от него, а не за реално еднакви функции на ‘последна дума’ и ‘последна реплика’.

В същия дух може да се коментира и един друг характерен за наказателното производство термин – самопризнание - *ср.* Признаване на собствена вина при престъпление пред съд или пред следовател. Признание на обвиняемия (подсъдимия), че е извършил престъплението, в което е обвинен. В миналото самопризнанието е било считано за абсолютно доказателство, ‘царица на доказателствата’ (*Regina probationum*). НПК постановява в чл. 116. (1). че обвинението и присъдата не могат да се основават единствено на самопризнание.

Съдебните органи, въпреки направеното самопризнание, са длъжни да събират и други доказателства по делото. Изтргването на самопризнание чрез употреба на противозаконни принудителни средства от орган на власт е тежко наказуемо престъпление.²⁸

Както може да се види, терминът има своя история и през годините неговата натовареност, както семантична, така и емоционална, търпи промени. Без съмнение обаче той има тежест във всякакъв контекст – придобива такава дори и ако е употребен иронично в разговорния език, т.е. навсякъде употребата му внася елемент на изразителност и стилистична обогатеност.

В юридическия испански обаче ситуацията изглежда по-различна – само в един от случаите ‘самопризнание’ е преведено последователно с не по-малко маркираната емоционална дума *confesión* – ‘признание пред изповедника за извършени грехове’:

²⁸ Георгиев, Г., Велинов, Л. Юридически речник, София, Отечество, „Проф. М.Дринов”, 1999.

<p>Доказателствена сила на <i>самопризнанието</i> на обвиняемия</p> <p>Чл. 116. (1) Обвинението и присъдата не могат да се основават само на <i>самопризнанието</i> на обвиняемия.</p> <p>(2) <i>Самопризнанието</i> на обвиняемия не освобождава съответните органи от задължението им да събират и други доказателства по делото.</p>	<p>Valor probatorio de <i>la confesión</i> del imputado</p> <p>Art. 116. (1) La acusación y la sentencia no podrán fundarse únicamente en <i>la confesión</i> del imputado.</p> <p>(2) <i>La confesión</i> del imputado no eximirá a los correspondientes órganos de la obligación de recoger además otras pruebas relativas a la causa.</p>
---	--

В случая можем да говорим за пълна функционална еквивалентност. Различна е обаче ситуацията във всички останали случаи на превод на този термин, когато също така последователно се използва характерното за юридическия език словосъчетание - *reconocimiento de los hechos* – ‘признание за извършеното деяние’.

<p>Ред за провеждане на предварително изслушване на страните</p> <p>Чл. 372. (1) Съдът разяснява на подсъдимия, правата му по чл. 371 и го уведомява, че съответните доказателства от досъдебното производство и направеното от него <i>самопризнание</i> по чл. 371, т. 2 ще се ползват при постановяване на присъдата.</p>	<p>Procedimiento aplicable a la audiencia preliminar de las partes</p> <p>Art. 372. (1) El tribunal informará al acusado de sus derechos reflejados en el art. 371 y le comunicará que las diligencias correspondientes de la fase previa al juicio oral y <i>el reconocimiento de los hechos</i> a que se refiere el art. 371 p. 2 serán utilizados para dictar la sentencia.</p>
--	--

Нещо повече, тук сме свидетели на съвършено административно-бюрократично отношение към акта на признанието, подсилено от пропускането на пояснението ‘направено от него’, заменено с технически по-точното – ‘самопризнание, за което се отнася чл. 371...’. Очевидно е, че има асиметрия в начина на възприемане и използване на някои думи и изрази, преминали в юридическия език от общоупотребимия – докато в българския връзката и внушението са до голяма степен запазени, испанският се е отдалечил и в него превес е взела юридическата техника.

4. Заключение

Настоящото изследване, свързано с все по-големия интерес у изследователите към проблематиката на юридическия превод, е израз на желанието на автора да осмисли и даде теоретична рамка на натрупания през годините практически опит в превода на устни и писмени текстове от областта на наказателния процес.

Резултатите от него потвърждават, че юридическият превод е възможен, необходим и полезен за опознаването между народите в една толкова специфична сфера, каквато е правото. Те биха могли да бъдат от полза за преподаването на юридически превод и юридически език изобщо на студентите по филология и по право, както и за практиката на действащите преводачи, а и на юристите, занимаващи се със сравнително право или работещи с испански юридически организации.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев, Велинов 1999: *Георгиев, Г., Л. Велинов*. Юридически речник. София, Отечество, „Проф. М.Дринов”.
- Илиева 2013: *Илиева, Л.* Преводачът и Темида. Функционална характеристика на съдебния превод. Сиела.
- Латинско-български речник. С., Наука и изкуство, 1971.
- Милкова, 2002: *Милкова, Д.* Юридическа техника. София, Сиби.
- Ташев 2001: *Ташев, Р.* Теория на тълкуването. С., Сиби.
- Якобсон 1978: *Якобсон, Р.* Общелингвистически аспекти на превода. –В: Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике, Москва, Международные отношения.
- Calvo Ramos 1980: *Calvo Ramos, L.* Introducción al estudio del lenguaje administrativo, Madrid, Gredos.
- Cornu, G. 2011: *Cornu, G.* (dir.) Vocabulaire juridique / Association Henri Capitant; Paris, Presses universitaires de France.
- Chukwu 1991: *Chukwu, U.* Plaidoyer pour la part de la jurisprudence en traductologie, META, XXXVI, 4.
- Gémar, Kasirer 2005: Gémar N., J.-C. Kasirer. (dir.) Jurilinguistique: entre langues et droits. Jurilinguistics: Between Law and Language, Montréal, Thémis/Bruylant.
- Georges 1979: Mounin, Georges. La linguistique comme science auxiliaire dans les disciplines juridiques, in: Meta, vol. 24, n° 1.
- Arjonilla... 1997: *Ortega Arjonilla, E. Doblas Navarro, M., Paneque Arana, S.* Peculiaridades del lenguaje jurídico desde una perspectiva lingüística, in: Introducción a la traducción jurídica y jurada (inglés-español), Granada, Ed. Comares.
- Ost, François 2009: *Ost, François.* Traduire. Défense et illustration du multilinguisme, Fayard, Ouvertures.
- Liaño 1997: *Pasqual Liaño, M.* Las peculiaridades del lenguaje jurídico desde la perspectiva del jurista, in: San Ginés Aguilar, P., Ortega Arjonilla, E. Introducción a la traducción jurídica y jurada, Granada, Ed. Comares.
- Pelage 2005: *Pelage, J.* La traductologie, science auxiliaire du droit, in: Babilonia, Revista Lusofona de Linguas, Culturas e Tradução, Lisboa, Universidade Lusofona de Humanidades e Tecnologias, n. 2-3.
- Arntz 1988: *Reiner Arntz.* "Steps Towards a Translation-Oriented Typology of Technical Texts", –In: Meta: Translators' Journal, vol. 33, n° 4, p. 468-471.
- Seva 2000: *Rives Seva, A.P.* El derecho a la última palabra : el artículo 739 LECrim, –In: Noticias Jurídicas, junio,.
- Sacco 2011: *Sacco, R.* Aperçus historique et philosophique des relations entre droit et traduction, in: Droit de la traduction et traduction du droit, Actes, Poitiers, Dalloz-Sirey.
- Sarcevic 1985: *Sarcevic, S.* Translation of culture-bound terms in laws, –In: *Multilingua*, (4)3:127-133.